УДК 802.00 – 087:800.1

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ВАРІАНТІВ МОВИ

Люшинська Г.В., аспірант

Запорізький державний університет

Стаття присвячена проблемі національних варіантів англійської мови. Простежуються основні етапи розвитку теорії національних варіантів мови. Основна увага зосереджується на критичному огляді основних підходів до зазначеної проблеми. У статті наголошується на тому, що національні варіанти мови в контексті соціолінгвістики та етнолінгвістики є самодостатнім об'єктом для всебічного вивчення.

Ключові слова:варіативність, варіант мови, національний варіант мови, теорія національних варіантів, національно-гомогенна мова, національно-негомогенна мова, варіантність та норма, національна норма, поліетнічність

Люшинская А.В. НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ НАЦИОНАЛЬНЫХ ВАРИАНТОВ ЯЗЫКА / Запорожский государственный университет, Украина

Статья посвящена проблеме национальных вариантов английского языка. Изучаются основные этапы развития теории национальных вариантов языка. Основное внимание уделяется критическому обзору основных подходов к обозначенной проблеме. В работе подчеркивается, что национальные варианты языка в контексте социолингвистики и этнолингвистики являются самодостаточным, независимым объектом для всестороннего исследования.

Ключевые слова:вариативность, вариант языка, национальный вариант языка, теория национальных вариантов, национально-гомогенный, негомогенный язык, вариантность и норма, национальная норма, полиэтничность

Lyushinska A.V. THE SCIENTIFIC APPROACHES TO THE PROBLEM OF THE LANGUAGE NATIONAL VARIETIES / Zaporizhzhya state university, Ukraine.

The article is dedicated to the problem of English language national varieties. The main stages of the development of the language national varieties theory are researched. The article represents the critical review of the main research approaches towards the given problem. It is underlined that in the context of sociolinguistics and ethnolinguistics the language national varieties are the self-existent and independent object for the more detailed and deeper linguistic research.

Key words: variety, language variety, national language variety, homogeneous language, non-homogeneous language, national norm, variant and norm, multiethnic language

Посилення уваги до проблеми варіативності мови останнім часом зумовлено тими дослідженнями історії формування національних літературних мов, якими вітчизняні та зарубіжні мовознавці відкрили нову сторінку в лінгвістиці.

Особливий методологічний інтерес для сучасної науки становить соціальна та функціональна зумовленість варіантів деяких західно-європейських мов (англійської, німецької, іспанської, французької, португальської), кожна з яких має статус державної мови в декількох країнах.

У наукових дослідженнях Г.В.Степанова, А.Д.Швейцера, А.І.Домашнєва, В.Н.Ярцевої, Ю.А.Жлуктенко, Ю.А.Зацного та зарубіжних лінгвістів М.Оркіна, М.Блумфілда та інших була розроблена теорія мовної ситуації та мовних станів, взаємодії внутрішньої та зовнішньої систем мови, визначені соціальні та лінгвістичні ознаки варіантів національних мов, співвідношення літературної мови та компонентів національного варіанта. У стадії подальшого дослідження знаходяться варіантні ситуації таких мов, як іспанська в Латинській Америці, німецька в Австрії та Швейцарії, англійська в США, Австралії, Канаді та ін.

Особливу актуальність здобули ці аспекти дослідження мови в наш час, коли виросло суспільне значення таких проблем, як нормування мови, культура мовлення, мовні контакти, двомовність та ін.

Усі ці проблеми різною мірою пов'язані з питанням варіантності мовних одиниць та мовного членування. Варіантність та норма взаємозв'язані та неподільні, причому, у використанні різноманітних мовних засобів функція норми є перш за все регулюючою [8].

Явище варіантності відмічається не тільки у внутрішній будові мовної системи. Практично кожна мова існує у вигляді великої кількості різновидів, або "аллосистем", таких, як ідіолекти, діалекти, говори, територіальні варіанти. Кожна з них має особливі лінгвістичні ознаки, свої соціальні та комунікативні

фукнції [4]. Дослідження таких форм існування мови і визначило предмет окремої області лінгвістичних знань – теорії варіантів мови (мовної варіативності).

У працях Г.В.Степанова, А.Д.Швейцера, А.І.Домашнєва та інших було встановлено, що поряд із національно-гомогенними мовами (одна мова – одна нація) багато мов існують у вигляді комплексів специфічних різновидів, кожний із яких функціонує в іншому комунікативному соціумі та має власні соціальні та лінгвістичні властивості [1, 2, 3]. За цими формами існування мов у науці закріпилось найменування "національних варіантів мови". До них відносяться, як було зазначено раніше, канадський національний варіант англійської мови, американський та австралійський національний варіанти англійської мови.

Єдність таких полінаціональних, або національно-негомогенних мов не обов'язково дорівнює тотожності їх національних характерів, а навпаки, заснована на визнанні того, що "… мова може не бути ідентичною сама собі по всій території свого розповсюдження" [3].

Національна своєрідність таких мов є часто настільки характерною, що в результаті мовної диверсифікації в країнах англійської мови вчені відмовляються від поняття єдиного стандарта англійської мови та від порівняння окремих різновидів мови (наприклад, англійська в США або в Канаді) на основі певного "наднаціонального стандарту" [3]. Схожу думку висловив проф. Д.Брозович, говорячи, що національно-негомогенна стандартна мова існує лише як абстракція і практично як у письмовій, так і в усній формі реалізується у вигляді варіантів [9].

Національні варіанти являють собою особливі форми функціонування єдиної літературної мови у відповідності до умов, потреб та традицій нації – носіїв даної мови.

Таким чином, узагальнюючи сказане про сутність взаємовідношення понять єдиної мови та її національних варіантів, слід зазначити, що внаслідок використання одної мови в одному територіальному історичному і сосціальному просторі, у неї неминуче розвиваються характерні риси, у зв'язку з якими мова даної національної спільноти відрізняється від даної мови іншої національної спільноти [8].

Специфічні риси національного варіанта літературної мови виявляються найбільш експліцитно в особливості її норми. Згідно з тим, як при визначенні сутності літературної мови ми відмічаємо її нормований (кодифікований) характер, у національних варіантах також спостерігається наявність власної кодифікованої норми, яка зафіксована, як правило, у лексикографічних довідниках.

Національна норма (національний різновид загальної норми), яка відображає сутність специфіки варіанта мови, є суверенною та самостійною, вона розуміється та підтримується в межах кожної національної спільноти та є, зазвичай, надійним засобом національної ідентифікації мовця. Таким чином, національний різновид мови є однаково суспільно затвердженим, зразковим, як і інший різновид норми даної мови [2].

Отже, національні варіанти являють собою різновиди норми єдиної літературної мови, у зв'язку з чим зазвичай прийнято говорити про наявність власного кодифікованого стандарту (наприклад, американський стандарт англійської мови, який іноді сприймається як самостійна норма) [7].

Відносно джерел формування національних різновидів мови лінгвісти відмічають, що в цих процесах, особливо на перших етапах, суттєву роль відіграють діалекти та інші місцеві форми існування мови (діалект міста, побутово-розмовні форми мови). У зв'язку з цим національні варіанти мови необхідно відрізняти від так званих територіальних або регіональних варіантів, точніше від певних сукупностей регіональних особливостей, які можуть розвиватися в будь-якій літературній мові, яка сформувалася на основі діалектів, які відрізняються помітно між собою, або в мові з достатньо великою територією розповсюдження [6].

Говорячи про національні варіанти, необхідно далі відмітити, що як і в національно-гомогенних мовах, структура варіантів має власну ієрархію форм існування даної мови. Перш за все, поряд із літературною мовою в межах національної території вирізняються місцеві (територіальні) діалекти [9].

Досліджуючи процесс формування національних варіантів певної мови, лінгвісти підкреслюють, що варіанти завжди являють собою результат поступового історичного розвитку. Таким чином, національні варіанти не можуть бути "декретованими", оскільки не з'являються услід соціально-економічним чи суспільно-політичним перетворенням. Однак будь-яка мова починає реагувати на ці нові умови, і її подальший розвиток завжди залежить від них [3].

У зв'язку з розвитком та функціонуванням національних варіантів необхідно також наголосити, що незалежно від ступеня інтенсивності відмінностей вони завжди мають такі ознаки, які забезпечують їм не тільки відому стабільність, але і подальший розвиток у межах цих форм, якщо при цьому зберігається їх територіальний та соціальний простір. Певна річ, що в умовах сучасних засобів масової інформації, комунікації національна своєрідність може поступово зникати, а форми літературної мови –

взаємозближуватись. Однак, власна матеріальна та духовна культура та взаємодія літературної мови з іншими формами існування мови завжди впливатимуть на стан норми літературної мови в даному національному соціумі.

Розробка теорії національних варіантів мови, здійснена у вітчизняному мовознавстві в 60-90-ті роки, дозволяє по-новому підійти до розуміння національної мови в складних умовах існування багатьох варіантів – як мови, яка має можливості самостійного та незалежного розвитку, причому відношення варіантів єдиної мови один до одного має осмислюватися як паритетне в соціальному, культурному, політичному та лінгвістичному аспектах. На прикладі англійської мови знаходимо, що їй властива така риса, як поліетнічність, тобто належність не до одного, а до цілого ряду етносів (мова є негомогенною). Англійська мова як поліетнічна являє собою складну, розподілену в просторі, ієрархічно структуровану поліваріантну архісистему, яка обслуговує комунікативні, когнітивні та інші потреби етнічно та соціально різноманітної спільноти її носіїв. Ця архісистема характеризується в межах цієї спільності певною варіативністю. Під варіативністю розуміється реалізація ступенів свободи мовної системи або її елементів, які знаходяться у рівновазі [5]. Однак, така мінливість або модифікація не призводить до появи нової сутності. Варіантність, таким чином, передбачає як мінливість, так і постійність, а отже є єдністю мінливого та постійного [4].

У реальному функціонуванні англійська мова як архісистема реалізується у вигляді варіантів. Їх розрізняють на основі таких універсальних критеріїв, як генетичні, функціональні та критерій нормування. Так, британська англійська мова є первісним варіантом, а варіанти англійської мови в США, Канаді, Австралії є похідними, первісними варіантами максимальної включеності із власними аксіологічними та деонтичними нормами [4, 5]. Ці фактори, у свою чергу, зумовлюють формування в кожному з варіантів особливих варіантних рис.

Теорія варіантів мови розвивається дуже швидко, вбираючи до кола своїх інтересів нові мови та їх різновиди. До того ж, все більше закріплюється усвідомлення національного варіанта мови як такої форми існування даної мовної системи, для якої характерні помітні для мовця відміни в складі, властивостях, функціях та вживанні мовних засобів, які виявляються в побутово-розмовній, діалектній, літературній мові та знаходять відображення в місцевих нормах письмової літературної мови. У соціолінгвістичному аспекті національний варіант мови характеризується чітко усвідомленим престижем національного засобу спілкування, який виконує всі, пов’язані з цією роллю, суспільні функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Степанов Г.В. Типология языковых состояний и ситуаций в странах романской речи. - М.: Наука, 1976. – 176 с.
2. Швейцер А.Д. Социальная дифференциация английского языка в США. – М.: Наука, 1983. – 201 с.
3. Языки мира: Проблема языковой вариативности / АН СССР; отв.ред. В.Н.Ярцева. – М.: Наука, 1990. – 214 с.
4. Социальная лингвистика и обшественная практика: Аспекты социокультурного варьирования полиэтничного английского языка / [Ю.А.Жлуктенко, Ю.Н.Зацный, А.Д.Швейцер и др.]; под ред. О.Е.Семенца. – К.: Вища школа, 1998. – 165 с.
5. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови у 80-90 рр. XX сторіччя. – Київ: КДУ, 1999. – 32 с.
6. Orkin M.M. Speaking Canadian English. - London, 1971.
7. Bloomfield M.W. Canadian English and its relation to 18 th century American speech // Canadian English. Origins and structures / Ed. by J.K.Chambers. Toronto, 1975.
8. Варианты полинациональных литературных языков / [Ю.А.Жлуктенко, В.И.Карабан, Н.Н.Быховец и др., Ред.кол. – Ю.А.Жлуктенко (отв.ред.) и др.] – К.: Наук. думка, 1981. – 280 с.
9. Брозович Д. Словянские стандартные языки и сравнительный метод // Вопросы языкознания. – 1967. - №1.